

Плотніков Олексій Віталійович

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України,
провідний науковий співробітник сектору міжнародних фінансових досліджень,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна

РОЗВИТОК РОЛІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Процеси переосмислення ролі держави в умовах глобалізації відбуваються у світі досить активно. Можна послатися на історію економічної думки і визначити ті чи інші теоретичні підходи та практичні реалізації ролі держави в різних країнах світу. Можна також наводити досвід багатьох країн – від Франції до Південної Кореї, від Італії до США, де роль держави в соціальному та економічному житті є набагато вагомішою, ніж в Україні, не кажучи вже про так звану «скандинавську модель», яка традиційно є взірцем вагомості і державних впливів, і соціальності серед розвинутих економік. У будь-якому випадку роль і місце держави в умовах України треба не лише переглянути, а й спрямовано посилити.

Досліджуючи питання розвитку світової економіки і місця України в цьому процесі, необхідно також урахувувати поточний стан та інші глобальні проблеми. Особливої значущості це набуває в контексті проблематики пандемії COVID-19 і відповідних негативних впливів на макроекономічні показники.

За даними Global Economic Prospects Світового банку, станом на червень 2021 р. прогноз зростання світової економіки на 2021 р. поліпшився з 4,1 до 5,6%, проте для країн, що розвиваються, – знизився до 2,9%. Попри розрив між економіками розвинутих країн і тими, що розвиваються, світовий ВВП у поточному році зросте найбільше за 80 років – на 5,6%. Це відбудеться переважно завдяки зростанню економік США і Китаю, які мають збільшитися, відповідно, на 6,8 і 8,5%.

Для України цей прогноз демонструє покращення у 2022–2023 рр. Так, у 2021 р. очікується зростання на 3,8%, у наступні два роки – на 3,1% (раніше очікувалося 3%) [1].

Світовий досвід демонструє різноманітні моделі державного впливу на соціально-економічний розвиток. Традиційно можна навести приклад США, де підтримується ринкова система, але втручання держави є відчутним регулятивним чинником. У розвинутих країнах Західної Європи держава відіграє головну роль у розподілі прибутків за допомогою програм соціального фінансування. Останнє може характеризуватись як соціально-ринкова модель розвитку. Нарешті, цікавим є досвід Японії та інших азійських країн, де економічна система фактично керується державою. Одночасно роль і місце держави в економічному розвитку конкретних країн базуються на рівні їх економічного розвитку, історичних, культурних та інших традиціях [2; 86–87].

Американську модель побудовано на всебічному стимулюванні підприємницької активності та збагачення найбільш активної частини населення. Для зниження можливої соціальної напруженості малозабезпеченим верствам держава гарантує прийнятний рівень життя за рахунок часткового перерозподілу національного доходу. Таку модель державного втручання в економіку започатковано на соціально-культурних особливостях нації – орієнтації на досягнення особистого успіху.

Західноєвропейська модель державного регулювання економіки залежно від конкретних країн має певні відмінності, що перебувають у контексті соціально-ринкової орієнтації. Так, у Німеччині держава виходить з того, що в центрі є людина з її інтересами як вільна особистість, яка усвідомлює свою відповідальність перед суспільством. Виконуючи певні функції, людина має користь для себе, родини, своєї соціальної групи. Функцією держави є забезпечення відлагодженої конкуренції. Найбільша увага в даному випадку приділяється дрібним і середнім підприємствам.

Шведська модель вирізняється сильною соціальною політикою, скерованою на скорочення майнової нерівності за рахунок перерозподілу національного доходу на користь найменш забезпечених верств населення. Головним у даній моделі є збереження основних засобів виробництва в приватному володінні при відторгненні від капіталу права розпоряджатися прибутками. Частка державних видатків є домінуючою у ВВП, причому більш

як половина з них направляється на соціальні цілі. Таку ситуацію забезпечує підтримка високої норми оподаткування.

Японська модель характеризується певним випередженням зростання продуктивності праці над рівнем життя населення. Завдяки цьому посилюється конкурентоспроможність японської продукції на світовому ринку. Для підвищення підприємницької активності держава не проводить контролю за майновим розшаруванням. Існування такої моделі є можливим за високого розвитку національної самосвідомості, пріоритетів інтересів нації над інтересами конкретної людини, готовності населення йти на певні матеріальні жертви заради добробуту країни.

Державне регулювання економіки в тих чи інших масштабах притаманне будь-якій економічній системі [3; 195–196]. В економіці, яку засновано на ринковій конкуренції та макроекономічному регулюванні, державі надається досить значна роль. Втручання держави в економічні процеси здійснюється з метою забезпечення прогресивних зрушень у пропорціях відтворення, умов для сумлінної конкуренції, запобігання негативним соціальним і економічним наслідкам.

У сучасних умовах держава, як говорить досвід розвинутих країн, дедалі ширше використовує прогнозування, програмування і планування на макроекономічному рівні [4; 65]. Не виключаються й традиційні засоби: мито, податки, преференції вітчизняним виробникам, субсидювання ряду галузей тощо. Без цих важелів регулювання не можна забезпечити структурну перебудову економіки, визначити пріоритети розвитку, виправити платіжний баланс, зберегти на належному рівні обороноздатність країни. Вплив держави на економічні процеси базується на поєднанні ринкового саморегулювання і державних регуляторів. Ринок же виконує такі функції, як обмін продуктами праці; стимулювання підвищення якості продукції; зниження витрат виробництва; стимулювання покупців до економії, збільшення доходів. У свою чергу, держава використовує певні регулятори, стабілізатори, соціальні компенсації. Для суспільства важливою є контрольна функція, наприклад, розробка різних стандартів (економічних, соціальних). Податки дозволяють

державі регулювати певні види підприємницької діяльності, а через державні витрати – стимулювати фірми і підприємства, задовольняти соціальні потреби [5; 22]. Держава використовує методи прямого і опосередкованого регулювання економіки. Роль держави повинна проявлятися насамперед у стимулюванні економічного розвитку і підтриманні соціальної сфери. При цьому національні інтереси мають домінувати над приватними або інтересами, які приходять з-за меж країни.

У сучасних умовах глобалізації необхідно реально порівнювати дії держави з її потенціалом. Саме в приведенні функцій держави у відповідність з її потенціалом лежать основи для визначення необхідності та можливості державного впливу на економіку. При цьому довіра до держави, передбачуваність її заходів можуть бути не менш важливими для збільшення прибуткової частини державного бюджету, ніж самий зміст таких заходів.

Список джерел:

1. Global Economic Prospects. June 2021 / World Bank Group. – 172 + xx pp. – P. xvii–xviii, 65–71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35647/9781464816659.pdf>
2. Плотніков О.В. Оптимізація ролі держави в умовах України. Економіка України. 2021. № 7. С. 84–92.
3. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Глобалізація: світова економіка та українські реалії: монографія. – Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. – 224 с.
4. Мінімізація зовнішніх чинників впливу на економічну стійкість України. Економіка України. 2020. № 7. С. 64–73.
5. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Міжнародні фінанси: підручник. – Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. – 528 с.